

't Blinkend hoanje. Een overbetuwse novelle uit 1862 van J.J. Cremer. Een analyse, 2025.

't **Blinkende hoanje** van J.J. Cremer is een verhaal dat zich afspeelt in de **Betuwe**. Het vertelt over de kreuple marskramer **Harmen Langhuuzen** en zijn dochter **Geertje**, wiens leven wordt overschaduwd door een gewelddadig incident uit het verleden met de kwaadaardige Gijs Giesels. De spanning stijgt wanneer de zoon van deze vijand, **Dorus**, als veerknecht verschijnt en een oogje op Geertje krijgt. Ondertussen fungeert de schijnheilige herbergier **Toon Bolmans** als een morele tegenpool die eigenbelang verbergt achter vroomheid. De vertelling culmineert in een **dramatische storm** op de Rijn, waarbij oude wrok en fysiek gevaar samenkomen tijdens een riskante oversteek. Uiteindelijk belicht Cremer thema's als **vergeving**, de verwoestende kracht van haat en de onvoorspelbaarheid van het menselijk lot.

De symboliek van de blinkende weerhaan draagt een diepe morele betekenis die centraal staat in het thema van het verhaal: **het contrast tussen uiterlijke schijn en innerlijke realiteit**, oftewel **hypocrisie**.

Hieronder volgt een uitgebreide analyse van deze symboliek:

1. Uiterlijke schijn versus innerlijke verwaarlozing.

De weerhaan wordt omschreven als een object dat prachtig glinstert in het zonlicht, waardoor "domme rakkers" beneden kunnen denken dat hij van "klinkklaar goud" is. In werkelijkheid is de haan echter van **roestig ijzer** en slechts bedekt met een dun laagje **vergoldsel** (bladgoud).

Deze fysieke eigenschap staat symbool voor personages, met name **Toon Bolmans**, de veerbaas. Bolmans wordt door het dorp gezien als een vroom en rechtschapen man ("geen bêter as Bolmans"), een kerkmeester die berust in de wil van de Heere. Echter, net als de haan, is zijn "gouden" buitenkant slechts een masker. Van binnen is hij "roestig": hij vervalst zijn jenever met water uit een regenton om meer winst te maken en gebruikt religieuze taal om zijn eigen hebzucht en egoïsme te verbloemen.

2. Het draaien met de wind.

De weerhaan draait met elk briesje mee om te kunnen glinsteren. Dit symboliseert een **gebrek aan een moreel kompas** en standvastigheid.

- **Opportunisme:** Bolmans past zijn gedrag en woorden voortdurend aan om zijn sociale status te verhogen, zoals wanneer hij zichzelf aanbeveelt voor de gemeenteraad of een huwelijk nastreeft met een rijke weduwe puur om haar kapitaal.

- **Verborgene gebreken:** Hoewel de haan bij het draaien "roestig piept", horen de mensen beneden dit niet. Dit staat voor de verborgen zonden van de huichelaar; de wereld ziet de glans, maar de morele wrijving en de "valse" klank blijven voor de massa onzichtbaar.

3. De val van de weerhaan.

Een cruciaal moment in de symboliek is wanneer de weerhaan tijdens een zware storm uit de kerktoren wordt gerukt en in de brandnetels en distels op het kerkhof belandt.

- **Ontmaskering:** Dit gebeurt op het moment dat de ware aard van Bolmans pijnlijk duidelijk wordt. Wanneer er mensenlevens in gevaar zijn op het water, weigert hij te helpen onder het mom van "de Heere niet verzoeken", terwijl hij in feite uit eigenbelang en lafheid handelt.

- **Morele degradatie:** De haan, die eerst hoog en glanzend boven alles uitstak, ligt nu in het onkruid. Dit weerspiegelt hoe de hypocrisie uiteindelijk ten val komt. Hoewel Bolmans uiterlijk probeert de schijn op te houden door de haan te willen repareren, wordt hij door Geertje direct geconfronteerd met de waarheid: "Doe veinzoard!".

4. De "Valse Daalder".

Cremer trekt een directe parallel tussen de weerhaan en een **valse daalder** die op de tapkast van Bolmans is gespijkerd. Net als de haan is de munt vals, op een klein "greinje zulver" na. Dit suggereert dat zelfs in een hypocriet mens een klein restje waarheid of geweten kan schuilen dat "fluustert", maar in het geval van Bolmans wordt dit overstemd door zijn verlangen naar aanzien en geld.

Samenvattend: De blinkende weerhaan is een metafoor voor de **huichelaar** die zijn eigen morele roest en innerlijke leegte verbergt achter een blinkend, vroom uiterlijk, maar die door de stormen van het leven onvermijdelijk van zijn voetstuk valt.

Je zou de weerhaan kunnen vergelijken met een prachtig geschilderd decorstuk in een theater: van een afstand lijkt het een massief en kostbaar kasteel, maar zodra het noodweer losbreekt, blijkt het slechts een dunne plaat hout te zijn die de storm niet kan weerstaan.

Het centrale thema van de novelle *'t Blinkende hoanje* is de **strijd tussen uiterlijke schijn (huichelarij) en innerlijke waarheid (oprechtheid)**, vaak geplaatst binnen een religieuze context.

Hieronder worden de verschillende aspecten van dit thema nader toegelicht:

1. Vroomheid versus integriteit.

De novelle stelt de vraag wat een mens werkelijk "goed" maakt: zijn reputatie en religieuze uiterlijk, of zijn daden en hart.

- **Toon Bolmans** personifieert de **hypocrisie**. Hij is een gerespecteerd kerkmeester die voortdurend vrome taal uitslaat en teksten uit de Bijbel citeert. In werkelijkheid is hij echter hebzuchtig en oneerlijk; hij lengt zijn genever aan met regenwater voor meer winst en streeft naar een huwelijk met een rijke weduwe puur om haar kapitaal.

- **Harmen Langhuizen** (de "fillezoof") wordt door de dorpsgemeenschap juist als minder vroom beschouwd omdat hij nooit in de kerk komt. Cremer benadrukt echter dat hij een man is zonder "smet op zijn wandel", die eerlijk is in zijn handel en niemand te veel vraagt.

2. Haat versus vergeving.

Een belangrijk subthema is de **morele strijd met het verleden en de kracht van vergeving**.

- Harmen draagt een diepe haat met zich mee tegenover Gijs Giesels, die verantwoordelijk was voor het verlies van zijn rechterhand. Deze haat wordt omschreven als "roest ien't hart".

- De uiteindelijke verzoening tussen Harmen en Gijs, en de acceptatie van Gijs' zoon Dorus als schoonzoon, markeert de overwinning van vergeving op de bittere haat. Harmen vindt hierdoor letterlijk en figuurlijk de weg terug naar God en de gemeenschap.

3. De ontmaskering door de natuur (Goddelijke voorzienigheid).

De storm in het verhaal fungeert als een katalysator die de **ware aard van de personages aan het licht brengt**.

- Tijdens de storm weigert Bolmans uit lafheid en eigenbelang hulp te bieden aan drenkelingen, terwijl hij dit verdoezelt met de vrome uitspraak dat men "de Heere niet moet verzoeken".

- Geertje ontmaskert hem op dat moment door hem direct een "**veinzoard**" (**huichelaar**) te noemen. Het gelijktijdige vallen van de weerhaan symboliseert de definitieve val van Bolmans' valse vroomheid.

4. Opportunisme en maatschappelijke status.

De novelle bekritiseert hoe mensen religie en reputatie gebruiken voor **opportunistische doeleinden**. Bolmans probeert via briefjes stemmen te winnen voor de gemeenteraad en gebruikt zijn status als "vroom man" om macht te verwerven. De "valse daalder" op zijn tapkast dient hierbij als een metafoor voor zijn gehele karakter: van buiten lijkt het waardevol, maar van binnen is het vals.

Samenvattend gaat de novelle over de morele waarde van de mens die niet afgemeten moet worden aan zijn glanzende buitenkant of sociale positie, maar aan de oprechtheid van zijn geweten en zijn vermogen tot liefde en vergeving.

Het thema laat zich vergelijken met een **appel**: Toon Bolmans is de appel die er vanbuiten prachtig rood en glanzend uit ziet, maar vanbinnen door de wormen is aangevreten. Harmen Langhuizen is de onopvallende, misschien wat gedeukte vrucht die echter door en door gezond en zoet van smaak blijkt te zijn.

Het Betuws dialect in de novelle *'t Blinkende hoanje* van J.J. Cremer is niet slechts een versiering, maar een essentieel instrument dat de **authenticiteit, sfeer en karakterisering** van het verhaal vormgeeft. De lezer kan het dialect op de volgende manieren ervaren:

1. Een gevoel van nabijheid en authenticiteit.

Vanaf de eerste regels wordt de lezer ondergedompeld in de specifieke omgeving van de Betuwe. Het dialect creëert een sterke "**couleur locale**"; het gevoel dat het verhaal onlosmakelijk verbonden is met de kleigrond en de mensen die daar wonen.

- **Narratieve stijl:** Opvallend is dat niet alleen de personages dialect spreken, maar dat ook Cremer vaak termen uit het dialect overneemt, zoals "oarig" (aardig/mooi), "mins" (mens) en "vulle" (veulen). Hierdoor ontstaat er een intieme band tussen de verteller, de personages en de omgeving.

2. Karakterisering en sociale status.

Het dialect dient om de **persoonlijkheid en morele staat** van de personages te onderstrepen:

- **Oprechtheid bij Harmen en Geertje:** Hun taalgebruik is eenvoudig en direct. Wanneer Geertje haar vader aanspreekt met "Wat blijft oe?" of "voader", ervaart de lezer hun warme, eerlijke onderlinge band.

- **Speelsheid bij Dorus:** Het dialect van de veerknecht Dorus is levendig en vol humor ("kemiek"). Hij gebruikt volkse uitdrukkingen zoals "Harrejennig!" en noemt zichzelf "de kat" vanwege zijn behendigheid.

- **De hypocrisie van Bolmans:** Bij de veerbaas Toon Bolmans zie je een bijzonder contrast. Hoewel hij dialect spreekt, mengt hij dit voortdurend met **plechtige, bijbelse taal** ("vroom en karks"). In zijn brief aan Kaatje van Bemmelen gebruikt hij termen als "mistroostigheid vanwegens Gods bezoeking" en "ongerechtigheid". Dit overdreven vrome taalgebruik binnen het dialect benadrukt voor de lezer zijn rol als **huichelaar**.

3. Emotionele lading.

De meest krachtige momenten in de novelle worden versterkt door het gebruik van dialect. Wanneer Geertje Bolmans onmaskert tijdens de storm, is haar kreet "**gij bint 'en veinzoard!**" (huichelaar) veel rauwer en effectiever in het dialect dan het in het standaard-Nederlands zou zijn. Ook de verzoening tussen Harmen en Gijs Giesels, waarbij Harmen vraagt "Giesels, hoe geet 'et?", krijgt door de eenvoudige woorden een diepe, menselijke lading.

4. Klank en ritme.

Het dialect geeft de tekst een specifiek **ritme**. Woorden zoals "kark" (kerk), "joar" (jaar), "hoanje" (haantje) en "bi'j" (ben je/bij) zorgen voor een volkse cadans die de lezer dwingt om de tekst langzamer en aandachtiger te consumeren, alsof men de personages daadwerkelijk hoort spreken. De liedjes die in de novelle worden gezongen, zoals dat van "Mulderken's Hanske", versterken dit muzikale aspect van de volkstaal.

Samenvattend: Het Betuws dialect wordt in de novelle ervaren als de "**stem van de waarheid**". Het onderscheidt de eerlijke, hardwerkende plattelandsbevolking van de valse schijn van personages die hun taalgebruik misbruiken om zich vroom voor te doen.

Dorus Giesels redde Harmen Langhuizen tijdens een levensgevaarlijke storm op de Rijn. De redding is een cruciaal moment in de novelle waarin fysieke moed zegeviert over de morele lafheid van de veerbaas.

Hieronder volgt de stapsgewijze beschrijving van de redding volgens de bronnen:

1. De oversteek tijdens de storm.

Terwijl een zware storm over de Betuwe raast, staat Harmen (de marskramer) aan de overkant van de rivier te wachten om overgezet te worden. De veerbaas, Toon

Bolmans, durft zichzelf niet op het water te wagen en gebruikt religieuze excuses om zijn angst te verbloemen. **Dorus**, de jonge veerknecht die bekendstaat onder de bijnaam "**de kat**" vanwege zijn behendigheid, besluit echter wel te gaan om Harmen op te halen.

2. Het omslaan van de boot.

De overtocht is extreem zwaar door de hoge golven en de krachtige wind. Wanneer Dorus Harmen probeert over te varen, wordt het roeibootje door een enorme golf dwars geraakt, waardoor er water naar binnen slaat. Harmen, die door zijn **lichamelijke beperking** (hij mist een hand) minder houvast heeft, belandt in de kolkende rivier.

3. De heldendaad van Dorus.

Op het moment dat het bootje kantelt, maakt Dorus een heldhaftige keuze:

- **Zelfopoffering:** Hij laat de boot, waaraan hij zich nog vastklemmt, varen ("t bootje adie!") om Harmen te kunnen grijpen.
- **Worsteling in het water:** Dorus is een goede zwemmer en vecht tegen de felle stroom en zijn zwaar geworden kleren. Hij ziet "iets zwarts" in de golven drijven en zwemt er met krachtige slagen naartoe.
- **De redding bij de krib:** Hij weet Harmen vast te pakken en zwemt met grote inspanning naar een **krib** (een stenen dam in de rivier) waar de golfslag gebroken wordt. Daar slaagt hij erin om met zijn last uit het water te klauteren.

4. De afloop.

Harmen overleeft het incident, hoewel hij in eerste instantie buiten bewustzijn is en "het leven zwaar heeft gehaald". Dorus brengt hem naar zijn witte huisje, waar Harmen later herstelt onder toezicht van een dokter. Deze redding is extra bijzonder omdat Harmen een diepe haat koesterde tegen de vader van Dorus; door de redding wordt deze haat uiteindelijk omgezet in vergeving en dankbaarheid.

De redding door Dorus is te vergelijken met een **reddingsboei die plotseling een eigen wil krijgt**: waar de boot (de veilige structuur) faalt, is het de kracht en de onbaatzuchtigheid van de jongeman die als een levend anker fungeert en Harmen uit de diepte omhoog trekt.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 4 januari 2026.

